

ника історії української еміграції в Канаді М.Марунчака, вони «значно посилили національний дух українців, загострили почуття відповідальності членів української спільноти за виховання дітей, підсилювали в батьків думку й амбіції, щоб їхні діти змагались до висот своєї освіти та позбавляли їх комплексу меншовартості, який присвоювали їм до певної міри, унаслідок тих чи інших шовіністичних атак зовнішнього оточення». Із них вийшли сотні активних українців-канадців, які посіли високі посади у новій країні¹. Є й література з даного питання, видана як у Канаді², так і в Україні³.

Із перших же років перебування на «новій» землі українці створювали свої організації на зразок тих, що діяли в Україні – церковні громади, «Просвіти», народні і робітничі будинки. Із часом почали діяти й організації іншого типу – політичні, жіночі, студентські, молодіжні тощо. Нині на території Канади існує близько 1000 етнічних українських організацій. Так, наприклад, тільки в одній провінції Саскачеван 1991 р., коли відзначалось століття перебування українців у Канаді, нараховувалось понад 150 українських організацій, серед них 4 міжнародні, 20 загальноканадських, 48 провінційних, 82 місцеві. Проте переважна більшість із них проіснували недовго. У книзі досліджується діяльність найбільш впливових організацій. Попри політичні й релігійні розбіжності та протистояння між українськими організаціями, яке інколи набувало досить гострого характеру, вони відігравали й продовжують відігравати визначальну роль в інтеграційних процесах української етнічної групи Канади. Саме вони були тим каталізатором, котрий спричинився до збереження національної свідомості та представлення інтересів української діаспори у Країні кленового листка, доводить автор книги. Саме українська етнічна група була однією з найбільш активних у процесі «етнічного відродження» в Канаді. У результаті такої діяльності 1971 р. федеральний парламент схвалив політику багатокультурності, що до того формувалася як двонаціональна – англо- та франкоканадська.

Монографія В.Макара є важливим внеском у справу цілісного вивчення історії української громади Канади, яка ніколи не поривала зв'язків із землею батьків. Водночас її активна позиція сприяє формуванню позитивного іміджу України в очах канадських співгромадян. Досвід української діаспори Канади є цінним для діаспор в інших країнах, особливо на теренах колишнього СРСР. Рецензована праця викличе зацікавлення у вчених, педагогів, студентів, українського загалу, усіх, хто цікавиться історією України та українського народу, складовою частиною якого є й діаспора, розпорошена по всьому світу.

¹ Див.: *Марунчак М.* Історія українців Канади. – Т.1 – Вінніпег, 1991. – С.170.

² Ювілейна книга. 25-ліття Інституту ім.Михайла Грушевського в Едмонтоні. – Вінніпег, 1943; Самоїл Ричард. Інститут ім.М.Грушевського – Св.Івана (Короткий огляд. 1919–1999) // Західноканадський збірник. – №4. – Едмонтон, 2000; Ювілейна книга. 25-ліття Інституту ім. Петра Могили в Саскатуні. – Вінніпег, 1945; Сорокаліття Інституту св. Івана (бувшого Інституту ім.М.Грушевського) в Едмонтоні, Альберта – Едмонтон, 1959; 25-літній ювілей колеґії св.Андрія у Вінніпегу. 1946–1971. – Вінніпег, 1971; Перед брамою: Нарис історії Інституту св. Володимира в Торонто. – Торонто, 1969 та ін.

³ *Руснак І.* Розвиток українського шкільництва в Канаді (кінець XIX–XX ст.) – Чернівці, 2000; *Ковальчук О.* Освітня діяльність українців Північної Америки (кінець XIX ст. – 40-ві рр. XX ст.) // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. – Вип.13. – К., 2004 та ін.

О.О.Ковальчук (Київ)

Государев двор в истории России XV–XVII столетий: Материалы международной научно-практической конференции. 30.X–01.XI. 2003, Александров. – Владимир, 2006. – 366 с.

Государів двір в історії Росії XV–XVII століть: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 30.X–01.XI. 2003, Александров. – Владимир, 2006. – 366 с.

Пропонований увазі українських науковців збірник складається з тематично підібраних статей учених, дослідників Государева двору – однієї з найважливіших соціальних і політичних інституцій Московії XV–XVII ст. Відповідальні редактори книги В.Назаров

та А.Петрухно у вступі вказали на підвищену увагу російських і зарубіжних істориків до зазначеної тематики, коротко охарактеризувавши наявну історіографію.

Матеріали конференції свідчать про сучасний стан (ідеться про останні три – чотири роки) «дворових» студій російських та окремих зарубіжних учених. Варто відзначити їх джерелознавчу спрямованість. Наприклад, Б.Морозов на основі документів Посольського приказу обґрунтував міський статус резиденції Івана IV – Александрівської слободи, а також довів чинність у місті «дворового» Посольського приказу за часів його правління. М.Фролов представив результати археологічних розкопок на території господаря двору в Александрівській слободі, що дало вченому підстави стверджувати про більш ранній час заснування міста, а облаштування самого двору вже було другим або й третім етапом розвитку цього міста.

Антропологічний підхід при висвітленні господаря двору застосував у своєму дослідженні В.Назаров. Учений на прикладі князівської династії Ромодановських показав «колективну біографію» дворового урядника у процесі становлення централізованої держави. А.Павлов проаналізував зміни у складі господаря двору протягом першої чверті XVII ст. Історик дійшов висновку, що у вказаний період відбулося кількісне зростання дворових та серйозне оновлення персонального складу двору. Цікаву модель домену московських князів у міських станах у часи правління Івана III на прикладі Пехорської волості представив С.Чернов. Учений відзначив, що міські стани зазнали суттєвої трансформації від архаїчної соціальної структури – «службових організацій» кінця XIII – середини XIV ст., до панування вотчинного землеволодіння (до середини XIV ст.), що наочно продемонстрував у складеній ним карті Пехорської волості.

М.Агоштон у своєму нарисі звернувся до «вписування» окремого представника «дячої фамілії» у систему господаря двору. На конкретному прикладі дяка Федора Куріціна історик довів його належність до роду нащадків тверського боярина Акинфа Великого. Для цього М.Агоштон на основі всіх наявних джерел визначив точне місце в генеалогії роду дяків Федора та Вовка Куріциних. А.Хорошкевич у своїй статті звернулася до проблеми статусу та функціонування «обраної ради». Дослідниця, спираючись на «глухі» натяки не пов'язаних із руськими літописами нарративних джерел, а також на окремі акти, висунула гіпотезу про спроби створення в Московському царстві «справедливого суду». Аналізові господаря двору на основі джерел вкладних книг Симонова та Кирило-Білозерського монастирів присвятив свою розвідку О.Алексеев. Історик дійшов висновку, що члени господаря двору навіть у часи надзвичайних подій були задіяні у владну структуру, що складалася століттями і яку не змогла зламати навіть «опрична гроза».

Аналіз «Дворовой тетради» – джерела, що відкриває широкі перспективи при дослідженні господаря двору, – здійснив К.Баранов. Автор склав карту міст, згадуваних у «Дворовой тетраді». Жіночу половину господаря двору представила Т.Панова на результатах досліджень поховання цариці Ірини Годунової. Дослідження щодо сприйняття господаря двору англійськими послами представив С.Кайдашев, який, зокрема, проаналізував уявлення англійців про московський «посольський звичай» у часи правління Івана IV. І.Тюменцев зосередив увагу на генеалогічних студіях московського дворянства на початку XVII ст. Важливим доповненням до статті є таблиці, в яких, по-перше, відображено динаміку змін складу московського дворянства з другої половини XVI ст. до початку XVII ст., а, по-друге, підраховано земельні оклади дворян за 1613 р. Просопографічний метод дослідження взято за основу в публікації Н.Рибалко. Описуючи інститут дяків на початку Смути, дослідниці вдалося встановити персональний склад службовців московських приказних «ізб» за часів правління Б.Годунова, Лжедмитрія I, В.Шуйського, Лжедмитрія II та у період міжцарювання. К.Петров описав придворну «столову» церемонію як елемент управління державою в 1622–1629 рр., при цьому основним завданням ставилось показати інституціоналізацію діяльності монарха та роль господаря двору у цьому процесі. Учений визначив кількість учасників «столів» за «чинами» й посадами, а також кількість відвідувань «столів» членами боярської думи.

Перипетії політичної боротьби за часів перших Романових висвітлено у статті І.Андреева, де головними фігурантами виступили боярські угруповання М.Романова – Я.Черкаського та Б.Морозова. У публікації О.Кошелевої увага зосереджена на вивченні думних чинів – «нових людей» та «родовитих бояр» за період 1646–1682 рр. Важливим додатком до статті є перелік думних бояр за вказаний період та порівняльна таблиця кількості бояр із головної групи в 10 прізвищ, які постійно перебували в думі, із кількістю

інших бояр. Об'єктом дослідження В.Вовіної-Лебедевої став двір Михайла Федоровича, зображений у літописних пам'ятках тієї епохи (Новий літописець, Літописець 1686 р., Карамзінський або Столяров хронограф, Повість про перемоги Московської держави). Найвності у складі государева двору у XVI–XVII ст. вихідців зі Сходу присвячена стаття М.Хамамото, за спостереженнями якої переважна більшість таких осіб перебрались до Москви з Казанського, Астраханського, Сибірського ханств та Ногайської орди, а деякі з них служили царю Федору Івановичу разом з іменитими московськими боярами (при цьому основною вимогою було обов'язкове хрещення у православ'я). Персональний склад кабардинців (черкесів) у складі государева двору за період 1552–1697 рр. встановив В.Сокуров. Головною причиною переходу на службу до московського царя був пошук союзника у боротьбі із кримськими ханами, які намагались розширити свою сферу впливу на Північному Кавказі. Стаття М.Акішина присвячена історії государевій служби роду Тухачевських у XVII ст., а головними дійовими особами виступили Яків Тухачевський та його сини Гаврило й Осип.

Спільна публікація А.Петрухно та Є.Сосніної розповідає про історію виникнення концепції музейної експозиції «Государів двір в Александрівській слободі», її відкриття та перспективи організації нових виставок. Л.Стручаліна окреслила процес формування колекцій археологічних матеріалів XVI–XVII ст. в музеї-заповіднику «Александрівська слобода». Головний вектор дослідження спрямовано на встановлення типології будівельних матеріалів означеного періоду, які широко використовувались у будівництві, а також на віднайдення аналогічних пам'яток у Москві. Завершує збірник стаття Є.Лагодіної, яка присвячена характеристиці трьох скарбів срібних монет XV–XVII ст., які були знайдені поблизу Александрівської слободи.

Таким чином, публікації збірника торкаються різних аспектів історії, функціонування та персонального складу государева двору Московії XV–XVII ст. Зважаючи на те, що в українській історіографії інтерес до княжого двору періоду Київської Русі та Галицько-Волинської держави зростає і вже є певні напрацювання, збірник має зацікавити вітчизняних учених у методологічному плані. Водночас він обов'язково стане підґрунтям при дослідженні господарського двору Великого князівства Литовського.

А.В.Блануца (Київ), Д.П.Ващук (Київ)

Кіян О.

Володимир Антонович: історик й організатор «Київської історичної школи». – К.: Інститут історії України НАН України. – 2005. – 489 с.

Сучасний період розвитку українського суспільства визначається зростанням інтересу до минулого, підвищенням зацікавленості щодо поглядів, позицій та концепцій учених, основних напрямів розвитку вітчизняної історіографії. Для написання об'єктивної історії України необхідно мати поглиблену інтерпретацію історичних й ідейно-політичних доктрин, які склалися у національній науці минулого, показати, наскільки їхній характер відповідає канонам сучасних світоглядних і загальноцивілізаційних вартостей. Саме в цьому контексті потрібно розглядати комплексне дослідження історичної спадщини одного з класиків української історіографії – Володимира Антоновича, здійснене у рамках рецензованої праці.

Вибір теми вченим, наскільки можна судити зі змісту книги, зумовлений характером розвитку вітчизняної науки, котра все більшу увагу приділяє гносеологічним та соціокультурним функціям історичних знань. Сформульовані у вступі завдання визначили структуру монографії, що охоплює українську історію, вітчизняне й зарубіжне джерелознавство, методологію, історіософію та історіографію, тобто ті дисципліни, де творчість Антоновича і досі зберігає свою наукову вартість. Важливим видається також здійснений автором у рамках вступного розділу книги критико-аналітичний огляд комплексу публікацій, які мали відношення до науково-академічної та організаційної діяльності дослідника й Київської історичної школи.

У першому розділі «Володимир Антонович та «Київська історична школа» в історіографії» розглядається інтерпретація творчого доробку вченого його сучасниками, зокре-